

„magyar” a „ravatal” hívóríme. Ady tömören tudósít arról, amit *Egy csapattiszt naplója* című könyve utolsó lapjain a már említett Kozma Miklós is leírt. Az agyonfáradt, „*hetek óta mosdatlan, piszkos embertömeg*”-ről, „*a hónapok óta nem váltott fehérnemű, (...) szinte rothadó ruha és bakancs*” viselőiről, az ellátás és vezetés nélkül hazafelé özönlő, spányolnáthatól megtizedelt, szétzüllött seregről, amely a háború gyilkos tapasztalataival beoltott lélekkel keresi a személyes és a közös tragédia értelmét és felelőseit. A „gyászoló kripták”, és a „ravatal” szavak kinek ne juttatnák eszébe Vörösmarty „*a sirt, hol nemzet sülyyed el*” sorát?

Ady saját jövő-mítoszát, utópisztikus reményeit is elsi-
ratja az utolsó strófában: „*Mi voltunk a földnek bolondja, / Elhasznált, szegény magyarok.*” Akár egész európai szereplésünk summázatának is tűnhet ez a két sor. Az „elhasznált” kifejezésbe óhatatlanul beleérezzük „kihasznált” és „elpusztított” szavaink értelmi tartományait is. A zárzó fájdalma itt csap legmagasabbra, a beletörődés, a letett fegyverek futama fejezi be a verset: „*És most jöjjetek, győztesek: / Üdvözlét a győzőnek.*”

A halálos beteg szólal meg benne, a végleges vesztes? Vagy a legyőzött megmagyarázhatatlan rokonszenve a „győző” iránt? Olyan mértékű önkritika, amely immár a pusztulás igenlése? Eltaposottságunk elfogadása, ha az nem jelenti a teljes eltiprást? Netán az emberiség javát óhajtó remény felülmúlja a saját vesztünkön érzett fájdalmat? Vagy csak megalkuvás? Beletörődés? Mintaadás az „okos” behódolásra? Elegáns meghajlás, mint párbaj végén, mikor a legyőzött lebecsátja a kardot, és meghajtja fejét a győztes előtt? És innen nézve vissza: mi a szerepük a fenyegetően zúgó kaszárnyáknak? Saját fiai is hazájuk, önnön maguk ellen fordulnak? Sem egyik, sem másik? Vagy mindez együttvéve?

Baljóslatú vers, ami még különösebb, ha ismerjük az időközben eltelt kilencven év történelmének eseményeit és a magyar társadalomnak ezekre adott, önfelszámoló válaszait. Németh László *Ady Endre* című írásának utolsó sorai jutnak az eszünkbe: „*A magyar irodalomnak lehetnek nagyobb alakjai, a magyar önismeretnek aligha van mélyebb forrása nála.*”

LENGYEL JÁNOS

cipő

*a sarokba dobva
magában dohogva
lábadozik a cipő*

*elnyűtt bőrét fájdalom
erezte s szenvedte
mit rátestált az idő*

*a sarokba dobva
magába szagolva
várja míg lába kinő*

Verem

*Aszott tested
Kórgödörbe zuhan.
Mit lázad ás.*

*Sírod a vermet,
S ki tetemed állja,
Arcán ásitás.*

Létezés

*Vagyok valami testben,
mások szemében létezem.
De én csak akkor érzem,
ha magam ellen vétkezem.*